

Avo Sõmerit meenutades

Margus Pärtlas

Eelmisel talvel jõudis meieni hilinemisega kurb teade, et 30. mail 2024 lahkus USAs Pennsylvania osariigis 89. eluaastal muusikateadlane ja helilooja, Res Musica toimetuskolleegiumi liige Avo Sõmer. Viimastel aastatel meie muusikateadlaste kontaktid Avo Sõmeriga kahjuks katkesid, varem olid need aga väga mitmekülgsed ja viljakad.

Avo Sõmer sündis 27. juunil 1934 Tartus. 1944. aasta põgenikelainega lahkus ta koos oma perega Eestist, algul Saksamaale, sealt Ameerika Ühendriikidesse. Enne põgenemist oli ta jõudnud Pärnus alustada klaveriõpingutega. Need jätkusid Saksamaal ja juba süsteemsemalt Detroidi konservatooriumis ning samas linnas asuvas Wayne'i Riiklikus Ülikoolis, kus fookus liikus küll juba muusikateadusele ja -pedagoogikale. Magistri- ja doktorikraadi kaitses Avo Sõmer Michigani Ülikoolis. Doktoritöö uurimisobjektiks oli Johann Jakob Frobergeri klahvpillimuusika. Alates 1961. aastast kuni emeriteerumiseni 2000. aastal töötas Avo Sõmer Connecticuti Ülikoolis, kus ta 1973. aastal sai muusikateooria, -analüüsi ja -ajaloo professoriks. 2000. aasta kevadel Connecticuti Ülikooli küllastades oli nende ridade autoril endal võimalik kogeda, kui armastatud ja lugupeetud eestlasest professor sealse muusikaosakonnas oli.

Nõukogude Eestis oli Avo Sõmeri tegevus muusikateadlase ja heliloojana samahästi kui tundmatu. Põgusa ülevaate tema akadeemilisest karjäärist ja loomingust leiame siiski Harry Oldi raamatust „Estonian Music“ (Tallinn, 1980). Tuleb kahjuks tunnistada, et heliloojana on Sõmer jäänud meile tundmatuks tänaseni. Seda lünka õnnestub loodetavasti täita tulevikus, sest 2006. aastal saatis Sõmer oma 22 helitöö käsikirjad meie teatri- ja muusikamuuseumile (mõned teosed on kättesaadavad ka Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia raamatukogus). Saadetist ette valmistades kirjutas ta: „Mina olen praeguseks komponeerimise kõrvale pannud, olgugi et mitmedki vanad asjad (vahel päris põnevalt „problemaatilised“!) mulle ikkagi veel meeldivad. Nende käsikirjade ja nootide uurimine ja sorteerimine oli muidugi omamoodi haarav elamus, nagu üldse möödunud aegade isiklike asjade meenutamine.“

Seevastu muusikateadlasena õppisime Avo Sõmerit hästi tundma alates 1996. aastast, mil ta Eestit regulaarselt küllastama hakkas, ning võib kindlalt öelda, et tema panus meie 2000. aastate alguse muusikateaduslikku ellu oli mitmel moel väga märkimisväärne. Alustame sellest, et Avo Sõmer oli rahvusvaheliselt tunnustatud muusikateoreetik, kelle analüütilisi käsitlusi Claude Debussy muusikast on avaldatud valdkonna tippajakirjas Music Theory Spectrum. Oma teadmisi Debussyst ja Prantsuse muusikast jagas ta ka meie muusikaakadeemia üliõpilastele mitme erikursuse raames aastatel 2000, 2002 ja 2004 (neist esimene kestis tervelt 8 nädalat). Eestit küllastades huvitus Sõmer Eduard Tubina muusikast, mille tulemusena avaldas ta mitu artiklit Tubina sümfooniate vormi- ja harmooniakäsitluse teemal. Eestis on Sõmeri uurimusi ja esseid ilmunud raamatus „Mõeldes muusikast: sissevaateid muusikateadusesse“, kogumikes „Töid muusikateooria alalt“, „A Composition as a Problem“, Rahvusvahelise Eduard Tubina Ühingu aastaraamatutes, aastaraamatus Res Musica ning ajakirjades Akadeemia ja Teater. Muusika. Kino. Tema kirjutiste hulgas on ka põhjalikud retsensioonid Rein Lauu ja Leo Normeti raamatutele, mis näitab tema huvi eestlastest kolleegide töö vastu ja soovi siinses muusikateaduslikus diskussioonis osaleda. Avo Sõmer pidas ettekandeid Tallinna rahvusvahelistel muusikateooria konverentsidel, Eesti Muusikateaduse Seltsi traditsioonilisel Leichter püüvel ja Tartu püüvel, osales oponendina Kerri Kotta doktoritöö kaitsmisel (2004), aitas oma Eesti kolleegge ingliskeelsete tekstide toimetamisel ja annetas muusikateoreetilist kirjandust EMTA raamatukogule.

Avo Sõmeri erineva pikkusega Eesti-külastused, mida oli aastatel 1996–2012 kokku umbes kümme, ei olnud siiski seotud ainult professionaalse tegevusega. 2002. aastal käis ta vaatamas oma lapsepõlvemaid Mõisakülas, mis jättis tema hinge sügava emotsionaalse jälje – kunagisest elavast raudteesõlmest oli okupatsiooniaastate ja majanduslikult raskete 1990ndate jooksul saanud trööstitu ja mahajäetud ääremaa. Positiivseid

elamusi pakkus aga võimalus käia koos abikaasa Railiga Tallinnas eestikeelses teatris, samuti kontsertidel ja kunstigaleriides.

Avo Sõmer hoidis end Eesti ühiskonna- ja kultuurieluga kursis ka vanemas eas, kui abikaasa raske haigus neil enam koos Eestis käia ei lubanud. 2016. aasta mais kirjutas ta mulle: „Kui see Sulle ehk suuremat vaeva ei valmista, siis juhul kui Sa kõnnid mööda Rahva Raamatu poest või Apollo raamatupoest, palun osta mulle Tõnu Õnnepalu hiljuti ilmunud „Klaasveranda“. Loen praegu tema romaani „Mandala“. Uurin ikka internetist Sirpi, sealt siis avastan üht-teist huvitavat.“

Viimase kirja sain Avo Sõmerilt 2020. aasta veebruaris. Selles jutustas ta oma abikaasa surmast ja enda raskest südameoperatsioonist. Kirjas on palju melanhooliat ja valu, kuid selle kõrval siiski ka märke endisest teotahtest, muusika- ja kodumaa-armastusest ning isegi natuke huumorit:

Siin ma siis nüüd virelen – 85 aastane, kuid siiski veel elan, ikka veel liigun, jalutan, vahel isegi võimlen, vaidlen naabritega. Tunnen tohutu suurt puudust Railist! Aga ikka veel elan! (Ja loodan, et Ameerika poliitika ehk veel kord pöörab mõistliku suuna poole!) Kahju on, et minust enam pikema reisi ettevõtjat ei ole. Eesti reis oleks kindlasti praegu mulle üle jõu. Nii et elan mälestustes, vahel kirjutan midagi; tihti kuulan muusikat, vahel külastan Philadelphia suurepärase orkestri kontserte nende uues saalis kesklinnas. Vahel meenutan vanu sõpru Tallinnas – kolleege ja tudengeid.

Jääme Avo Sõmerit mäletama tõelise härrasmehena, suure Eesti-sõbrana, mitmekülgsete teadmistega intellektuaalina, alati huvitava vestluspartnerina ning kirgliku muusikast kõneleja ja kirjutajana.